

Viedokļi par *dOCUMENTA (13)*, 2012

Interviews regarding *dOCUMENTA (13)*, 2012

Svetlana Boima (Светлана Бойм), rakstniece, māksliniece, profesore, Bostona

Es domāju, ka jūsu izjautāšana jau ir *dOCUMENTA* garā! Jūs mani noķerat, pirms ir iespējams iegūt mirkli pārdomām, līdz ar to viss ir balstīts uz pieredzi.

Man patīk ideja, ka visa izstāde nav par mākslu ar lielo "M", bet par mākslu un mākslām. Tā nedevalvē mākslu ar lielo "M" un nemēģina to pārspēt, bet gan ievieto interesantā kontekstā. No vienas puses, šī izstāde ir vēsturiska, no otras – laikmetīga tādā nozīmē, ka tā atbilst savam laikam. Izstāde piedāvā aizmirstus darbus un, kas man bija interesanti, atklāj pārsteidzošu vēstures un ģeogrāfijas salikumu, apvienojot Kabulu, Bulgāriju, Vidējos Austrumus un Latīņameriku. Tiklīdz man patiešām patīk šis ekscentriskums, kā arī savveida autentiskums.

Mani aizkustina daudzas lietas. Redzu, ka nav ieciklēšanās vai virspusējas interaktivitātes, kas jau kļuvusi garlaicīga, bet gan ir dziļāka pieredzes izjūta. Domāju, ka māksla atkāpusies no atrašanās un tēlošanas uz skatuves. Ir tāds kā bezkoncepta koncepti. Piemēram, ļoti nozīmīgs un interesants ir Maikla Rakovica (*Michael Rakovitz*) grāmatu projekts, arī Dženetas Kārdifas un, iespējams, Viljama Kentridža (*William Kentridge*) darbi. Man patīka eksponētie dažādu laikposmu darbi un tas, kā ir atrasts to konteksts, piemēram, Džordžo Morandi gleznām. 1968. gada ķieģelis no radio ēkas Prāgā mani īpaši savijņoja. Tas saistīts ar manām pirmajām bērnišas atmiņām, kad mani vecāki Sanktpēterburgā mēģināja klausīties radio, kura skaņa tika slāpēta. Bija ļoti aizkustinoši ieraudzīt šo duļķaini oranžās krāsas ķieģeli.

Šo atklāšanas dienu laikā es saskrējuos ar cilvēkiem no dažādiem savas dzīves posmiem – no Krievijas, Honkongas, ASV – un nevienu brīdi neesmu satikusi tos, kurus es paredzēju satikt, bet gan pilnīgi negaidītus cilvēkus.

Lelio Ajello (Lelio Aiello), kurators, Boloņa

Pirmkārt es gribētu apsveikt Karolīnu Hristovu-Bakardžijevu par to, kā viņai izdevies iesaistīt visu pilsētu. Salīdzinājumā ar *documenta*, ko redzēju pirms pieciem gadiem, šī nav ar skaidri definētu pamatideju. Neraugoties uz izklaidēto rezultātu, man šķiet, ka pilsētas apgūšana izstādes ietvaros ir jauka, jo, atskaitot vēsturiskās norises vietas, mākslas darbi izvietoti visā pilsētā un – *documenta* visai neierasti – mēs varam atkal baudīt mākslas darbus.

Bazons Broks (Bazon Brock), mākslas kritiķis, estētikas profesors, Vupertāle

dOCUMENTA ir lokāls farss par to, kas notiek pasaulē, un tā tiek pārdota zem "globālās mākslas" sauķja. "Globālais mākslas tirgus" nozīmē, ka katrs batikotais dvielis no Taizemes un katra smilšu būve no Dienvidķīnas tiek pārdota kā mākslas darbs. Rietumnieku tirgus stratēģi ieviesuši šo "globālo mākslu", lai viņi kā mākslas darbus arvien vairāk spētu pārdot banalitātes. Marķējums

Svetlana Boym, writer, artist and professor, Boston

I think that your line of questioning is already in the spirit of this *dOCUMENTA*! You are catching me before it's been possible to have a moment of reflection, so it is all about experience. I like very much the idea that the show is not all about art with capital A, but about art and the arts. That it doesn't really devalue art with capital A, and doesn't try to overcome it, but puts it in an interesting context. On the one hand, the show is historical, on the other – contemporary in the sense of coinciding with one's time, in a way. So it brings works that we had forgotten, brings up – what for me is very interesting – eccentric histories and eccentric geographies, bringing together Kabul, Bulgaria, Middle East, Latin America, in a very interesting way. So far I'm really enjoying the eccentricity, but also a certain kind of authenticity of experience. I found many things really moving. It's not experience like relational static, like superficial interactivity, which is boring already, but a deeper sense of experience. I believe that art has retreated from being and acting on stage. I kind of like these non-concept concepts. So I've seen a lot of things in the show which were, for me, very moving. For example, the book project of Michael Rakovitz was very, very interesting and important; Janet Cardiff and perhaps William Kentridge. I really loved how the show brought back works from different periods, and contexts, like Morandi. There was one work that touched me particularly, which was a brick radio from Prague 1968. My first very early childhood memory is of my parents in Saint Petersburg, who tried to listen to the radio that was blocked. And so, when I saw this brick with its orange sludge of colour, it was very moving. Those objects were confiscated, although they were dysfunctional already. So they were kind of symbolic radios, but of course, they did not communicate.

During these opening days, I kept running into different people from different stages of my life, from Russia, Hong Kong, United States, and every night I never met the people I was supposed to meet, but then I met totally unexpected persons instead.

Lelio Aiello, curator, Bologna

Firstly, I would like to congratulate Carolyn Christof-Bakargiev for the way she was able to include the whole city. Compared to the *documenta* I saw five years ago, this one has the feature of not having a clearly declared concept. I think the invasion of the town is very nice, despite that the show results in being dispersive for the public, because there are – beside the historical locations – artworks distributed everywhere. In comparison with the last edition, where it was very difficult to follow the issues because there were too many documentary films reflecting on political and social problems, this time we get again artworks to see, which is quite unusual for *documenta*.

Bazon Brock, aesthetics professor, Wuppertal, Germany

dOCUMENTA is a local farce of what is happening worldwide and it is sold under the term of "Global Art". "Global Art Market" means that every batik towel from Thailand and every sand construction from south China is sold as an artwork. That means that the Western strategists of the market have invented "Global Art" in order to sell more and more banalities as an artwork. The label "Art" is the best sales argument. Since art is expensive, it has to be good. That's perfect for a merchant. There's no

“māksla” ir labākais pārdošanas pamats. Tā kā māksla ir dārga, tai ir jābūt labai. Tas tirgotājam ir ideālais variants. Nav nekādu atlaižu, nekāda vērtības pieauguma, viss ir kvalitātē, tad augstā cena ir atbilstoša. Māksla un zinātne ir izzudusi tieši tā iemesla dēļ, ka katru ieklepošanos, katru pacelto pirkstu vai uz galda birstošo pulveri pasniedz kā mākslu.

Gobālajā mākslā iekļautajam Rietumu skatījumam uz pārējo pasauli vajadzētu būt cilvēka redzesloku paplašināšanai. Taču visi rietumnieku mēsli ir izmesti pasaulē. Ikvienam Āfrikas vai Āzijas cilvēkam tiek iedota cerība, ka viņš arī ir mākslinieks, jo arī viņš darbojas ar sniegu vai smiltīm. Šāda vispārinoša ieraža katru radošu rīcību nosaukt par māksliniecisku aktu izšķīdina pašu mākslu.

DOCUMENTA ir šīs globālās mākslas perversijas nerātņa aģentūra, un viss, ko viņi šeit eksponē, nav nekas vairāk kā eksotika. Kā reiz senenos laikos, kad kāds iesaucās: nāciet, skatieties, mums ir pērtiķis no Japānas!

Kaseles princis kādreiz kā retumu kolekcionēja eksotiskus cilvēkus no Kongo, Okeānijas un tā tālāk. *DOCUMENTA* ir tas pats. Tās vadītāja cildina eksotisku cilvēku izrādi un tik novicīna pātagu. Tā nav ne māksla, ne zinātne: globālā māksla ir nāve visam.

Bernardo Džordži (Bernardo Giorgi), mākslinieks, Sjēna, Berlīne

Es nevēlos īpaši apspriest atsevišķus darbus. Domāju, ka vissvarīgākā lieta, kas savā ziņā ir jauna, ir šīs izstādes galvenās kuratores nostāja. Tā ir interesanta virzība, lai gan reizēm Karolīnai Hristovai-Bakardžijevai nepieciešams pārāk daudz, lai novilkto robežu, jo viņa baidās, ka ir aizgājusi pārāk tālu vienā virzienā, un šī vajadzība pēc robežām mani uztrauc.

Domāju, ka mūsu uzmanība ir pievērsta pēdējai apziņas stadijai, ko saucam par realitāti, un mēs to cenšamies atklāt ar mūsu iekšējiem redzējumiem. Mums ir paveicies, ka varam dzīvot interesantā, bet vienlaikus ļoti grūtā periodā. Mums, māksliniekiem, šobrīd ir sevišķi būtiska loma un, es domāju, ir vitāli svarīgi gūt panākumus ar mūsu darbu kopēja labuma izveidē, palīdzot ikvienam tikt tam pāri. Pāri šai barjerai, kas ir mums priekšā, robežai, kas vienlaikus ir gan iekšēja, gan ārēja.

Gabi Scardi (Gabi Scardi), mākslas kritiķe, kuratore, Milāna

Līdz šim esmu redzējusi neparastu izstādi ar atvērtu skatu nākotnē. Parasti izstādēs forma ir pazudusi, taču man šķiet, ka šeit forma un izteiksme ir ļoti klātesoša. Tas nav formalisms, bet spēja aptvert un rosināt apziņu. Viss šķiet paslīdam garām formai un izteiksmei; tas ir domāts kā ārkārtīgi spēcīga satura, kritikas vai apsūdzības līdzeklis. Māksla ir forma. Ideju un skatpunktu bagātība, kas ir pārnesta no pagātnes šodienā, vienmēr atklāj mākslas spēju apliecināt un pārveidot, ne tikai attēlojot, bet arī attīstot būtiskas spējas. Domu bagātība iet tieši caur šo mākslinieku radīšanas spēju. Par vēsturi runā neparasti un ļoti tieši mākslas darbi, kā, piemēram, Sanjas Ivekovičas (*Sanja Iveković*) darbi vai Rosellas Biskoti (*Rossella Biscotti*) darbs. Tas joprojām ir strīdīgs stāsts arī pašā Itālijā. Forma nav pašmērķis. Nevis formalisms, bet ticība mākslai, kas pārkāpj saprāta spēkam – substancei, atbild uz šodienas un pārrādīto kultūru. Karolīna Hristova-Bakardžijeva izstādē runā par šo mākslas dzenošo spēku. *DOCUMENTA* galvenā kuratore, virzoties laikā uz priekšu un atpakaļ un iekļaujot pagātni, ir atradusi to enerģiju. *Fridericianum* izstāžu zālē, kas ir centrālais punkts, no kura sākas pārējās izstādes daļas, arī rodas šī laika intervāla sajūta. Viss ir saturs, bet saturs atklājas caur formu un bieži vien caur materiālu. Taču ir arī nematerialitāte,

discount, no increase, everything is quality, because the price is correct. This story to present every coughing, every pointed finger or flour fallen on the table as “Art” leads to the phenomenon that art and science have disappeared.

Global Art is supposed to be a human extension of the Western gaze on the rest of the world. And that means that the whole Western shit is thrown onto the rest of the world. You give to any African or Asian person the hope that he, too, is an artist, because he manipulates some snow or some sand. This generalising way – to declare any creative act as an artistic act, dissolves the art itself. *DOCUMENTA* is a naughty agency of this global art perversion and everything they show here is nothing else than exoticism. As once upon a time, when one shouted: come on and see, we have a monkey from Japan!

The prince from Kassel, once collected as a curiosity, exotic people from the Congo, Oceania and so on. *DOCUMENTA* is exactly the same. The director celebrates a show of exotic people, and flogs the whip. No art, no science: Global Art is the death of everything.

Bernardo Giorgi, artist, Siena and Berlin

I'm not particularly interested in discussing the single works, even if that would be nice, but I think the most important thing is the artistic director's attitude, which in a way is a new attitude. It's an interesting course, but sometimes Carolyn Christov seems to need too much to construct a limit, because she's afraid that she had gone too much in one direction, and in a way this need of limits worries me. But the thread that is hidden behind is very interesting. You can feel the air, the breath.

I think that our attention is moving on the fact that what we call reality is the last stadium of consciousness and we try to reveal what is inside our vision. We are very lucky to live a very interesting but also a very difficult period. We artists have a particularly important role now and, with our work, I think it is of primary importance to succeed in creating an element of common good that helps everybody to survive. Over this barrier we find in front of us a frontier, which is at the same time interior and exterior.

Gabi Scardi, art critic and curator, Milan

What I have seen is an extraordinary show for the perspectives it is opening. With regard to other manifestations we have seen recently, where the form has totally disappeared, it seems to me that here form and expression are very present. It's never formalism, though, but an ability to incorporate and catalyse a sense. Everything seems to pass by the form and the expression, intended as the medium of a very strong matter, of critics or denunciation. Art as a form. There is a richness of ideas and perspectives from the past to today, always with this ability of art to signify and to transform: not only representing, but developing a critical strength. The gestation passes exactly through this ability of the artists. With extraordinary and very direct works, like the one of Sanja Ivekovic or Rossella Biscotti, an artwork that speaks of history. A story, still controversial, even in Italy, the country itself. It's never form as an aim for itself. It's never formalism, but it's trust in an art that goes over the reasoning strength, which is substance and answers to an urgent and regenerated culture. This is the propulsive force of art that Carolyn Christov-Bakargiev is talking about in her show. It's an energy that the artistic director of *DOCUMENTA* (13) has searched out going backward and forward in time, incorporating the past. This is the sense of this ranging over in time we can see also in the *Fridericianum* and which is the central nucleus from where the other parts of

piemēram, Raiena Gendera (*Ryan Gander*) neparastais darbs – gara un vēstures vai emociju un arī pārmaiņu dramatisks, traģiskais vējš. Ļoti iespaidīgi. Izstāde tika atklāta ar šo spēcīgu vēja metaforu.

Parkā ir Annas Marijas Majolīno (*Anna Maria Maiolino*) darbs – sievietes skatiens, kas šajā izstādē ir ļoti klātesošs un acīmredzami atbilst Karolīnas idejiskajam redzējumam. Sievietes skatiens varēja vēlreiz pārveidot pasauli. Annas Marijas Majolīno darbā ola parādās kā olšūna, no kuras viss ir cēlies; māksla ar tās spēju radīt enerģiju un pārmaiņas. Organiskais elements, dabiskā pārdzimšana un radītspēja ir spēcīgi saistīti ar sievišķo. Arī *Ottoneum* ēkā ir daudzi darbi, kas runā par zemes un tautsaimniecības dabiskajiem cikliem. Šī ir titāniska izmēra izstāde ar milzīgu vērtību un apziņu. Es gribētu to visu apskatīt, bet tas manām iespējām ir par daudz.

Paolo Bianchi (*Paolo Bianchi*), mākslas kritiķis, kurators, Bādene

Iespaidi par *dOCUMENTA* ir aizraujoši, jo katru reizi, iebraucot Kaselē, tu sāk izstādi salīdzināt ar iepriekšējo skati. Es domāju, ka šī salīdzināšana, kas man liek notrīsēt šodien un kas lika pagātnē, ir īsto iespaidu mirklis. Līdz ar to, ka šī izstāde attaisno savu nosaukumu, tā kļūst par savveida “smadzenēm”. Bet, neraugoties uz mākslas juteklību vai emocionālo telpu, šoreiz var just arī ļoti spēcīgu racionalitāti. Šis novērojums ir diezgan kaitinošs, jo pieeja izstādei jau iekodēta mākslas darbos, kas ir galvā. Es saprotu, ka šī individuālā un subjektīvā pieeja nonāk pretrunā ar manu ideju par mākslu, kurai būtu jāattīsta dialogs un atklāta, kolektīva saruna. Domāju, ka *dOCUMENTA* ir īpaši interesanta, jo, nākot no parka, var atrast mākslinieku darbus, kas savā ziņā ataino Zēmana ideju par individuālajām mitoloģijām, radot spēcīgu kontrastu ar “smadzenēm”. Minētais individualisms patiešām ir vairāk saistīts ar sajūtu vēderā nekā racionālu domu. Tāpēc mana nostāja, kas attiecas uz šo *dOCUMENTA* izstādi, ir neviennozīmīga. Man būtu gribējies redzēt vairāk apsēstības, vairāk kaislības, vairāk pārdomu, ar to saprotot kuratora nostāju.

Paola Gaggiotti (*Paola Gaggiotti*), māksliniece, Milāna

Man patīk gaiss, ko var ieelpot *dOCUMENTA*. Tas ir labs sākumpunkts pārdomām par mākslu turpmākos piecus gadus. Mani patīka daudzi darbi, ko redzēju Kaseles Aueparkā. Mākslinieks Gerets Mūrs (*Gareth Moore*) ir izveidojis brīnišķīgu instalāciju – tādu kā mājiņu, kas papildīta ar pilsētā atrastiem mēsliem. Man patīk daudz mākslinieku attieksme pret mākslas vēsturi. Patīk Karolīnas spēja stāstīt stāstus, kuros es esmu iegājusi un kurus aizvedīšu uz mājām.

Milovans Faronato (*Milovan Faronato*), kurators, Milāna

Iesakū apmeklēt *dOCUMENTA* “smadzenes”, kā mākslinieciskā vadītāja tās nosaukusi, izstāžu zālē *Fridericianum*, kurā darbi izstādīti neierastā veidā. Uzskatu, ka *Fridericianum* ir visinteresantākā vieta. Noteikti ir labi darbi arī citās šī pasākuma vietās, kā Adriana Viljara Rohasa (*Adrián Villar Rojas*) un Robinas Kānas (*Robin Kahn*) darbi, arī Tino Segala (*Tino Sehgal*) skaņas instalācija. Ir daudzi lieliski akcenti, ko iešu nekavējoties apskatīt.

the show start. Everything is content, but content that presents itself through form and very often through material. But there is also immateriality, like in the work of Ryan Gander, who opens the exhibition in an extraordinary way: this dramatic, tragic wind that is spirit and history or emotion, but also the wind of change, of transformation. Very strong. This wind, a very powerful metaphor, opens the show. In the park there is then the work of Anna Maria Maiolino: a woman's gaze, which is very present in general in this show and which corresponds evidently to Carolyn's point of view. The woman's gaze was able once again to imprint a transformation onto the world. In Anna Maria Maiolino's work an egg appears as a generative cell from where everything is born; art with its ability to generate energy and transformation. The organic element, the natural rebirth and the generative power, are strongly related to the feminine. Also at the Ottoneum there are a lot of works talking about natural cycles of the Earth and the economy. It's a show of titanic dimensions, of huge value and consciousness. I would like to see it all, but it's too much for our possibilities.

Paolo Bianchi, art critic and curator, Baden

The impressions of *dOCUMENTA* are exciting, because each time when you arrive in Kassel you start to compare with the last edition. I think that this moment of comparison is the moment of the real impact. What makes me vibrate today, what made me vibrate in the past. I think that because of the fact that this show gives its name to itself, it becomes a sort of brain. But despite the sensuality of art or the emotional space of art, this time you also perceive a very strong rationality. This observation is quite irritating, because the access to the show is already encoded through the artworks, which are inside the head. This individual and subjective access, I perceive, contradicts my idea of art which should develop a collective speech, dialogic and open. I think *dOCUMENTA* is especially interesting, because if you come from the park, where you find the artists who represent in a way Szeemann's idea of individual mythologies, it creates a strong contrast with the brain. Indeed, this individualism is more a sensation in the belly than a rational thought. That's why my position is ambivalent with regard to this edition of *dOCUMENTA*. I would have loved to find more obsession, more passion, more reflection, in the sense of a curatorial attitude. That's my desire for this *dOCUMENTA* or maybe for the next.

Paola Gaggiotti, artist, Milan

I like the air that you can breathe at *dOCUMENTA*, which is a good starting point for reflections on art over the next five years. I loved a lot a work I saw at the Auepark, from an artist whose name is Gareth Moore and who had made a wonderful installation, a sort of lodge made with rubbish found in town. I like very much this approach of art history of many artists. I like Carolyn's ability of telling stories into which I have entered and which I will bring home.

Milovan Faronato, curator, Milan

I very strongly suggest visiting the brain of *dOCUMENTA*, as the director has defined it, which is at the Fridericianum and which is a troubling way of presenting the works. I found in general the Fridericianum the most interesting place. Certainly, there are also good pieces in the other venues, like the work of Villar Rojas, the one of Kahn Robin, but also the sound installation of Tino Sehgal. There are many fantastic highlights I now will go to see, because you leave *dOCUMENTA* after three days, without having been able to see everything. And now I escape...

JaŅs Lejs. Ierobežots. Mākslas projekts. Instalācija / Yan Lei. Limited. Art Project. Installation
2011–2012

Foto / Photo: Barbara Fässler
Foto no publicitātes materiāliem / Publicity photos

Maikls Rakovics. Kuri putekļi pieaugs / Michael Rakovitz. Which Dust Will Rise
2012

Foto / Photo: Barbara Fässler
Foto no publicitātes materiāliem / Publicity photos

Fabio Mauri. Visumu, tāpat kā bezgalību, redzam pa gabalam / Fabio Mauri. The Universe, like Eternity, we see it piece by piece
1957–1994

Foto / Photo: Paola Bergmann
Foto no publicitātes materiāliem / Publicity photos

Šarlote Salomona. Dzīve? Vai teātris? / Charlotte Salomon. Leben? Oder Theater?
1941

Foto / Photo: Paola Bergmann
Foto no publicitātes materiāliem / Publicity photos

AndAndAnd. Nekapitālistu zāļu tēju dārzs. Instalācija / Non-capitalist herbal tea-garden. Installation
2012

Foto / Photo: Barbara Fässler
Foto no publicitātes materiāliem / Publicity photos

Klēra Pentekosta. Sol-Erg. Instalācija / Claire Pentecost. Sol-Erg. Installation
2012

Foto / Photo: Barbara Fässler
Foto no publicitātes materiāliem / Publicity photos

Wilma Kuna (Wilma Kun), māksliniece, Roterdama

Tieši šorīt domāju, ko esmu redzējusi salīdzinājumā ar iepriekšējo izstādi pirms pieciem gadiem. Man bija sajūta, it kā es skatītos pagātnē, kura nerod atbildes tam, kas mākslā notiks nākotnē. Nespēju izprast mūsdienas atklājas nomāktības un spēku izsūkuma stāvoklis. Redzu, ka daļai mākslinieku raksturīga ļoti neliela deva zinātkāres, maz fantāzijas, bet daudz pasivitātes mākslā. Nav vairs nekādu līderu, ir tikai patērnieciskuma stāvoklis par visiem trīs simt sešdesmit grādiem. Es domāju, ka mēs stagnējam, un *dOCUMENTA* šo stagnāciju ir fiksējusi.

Darbs, kas līdz šim brīdim man patīk vislabāk, kas mani ievēd citās dimensijās, nav vizuāls, bet gan skaņas instalācija. Dženetas Kārdifas un Džordža Bjūrisa Millera (*George Bures Miller*) darbs parkā, kur caur skaļruņiem var dzirdēt kara, bumbu spridzināšanas skaņas kontrastā ar eņģeļu dziesmām. Šis darbs strādā ar zemapziņu, ar atmiņām par lietām. Tas ir pats skaistākais *dOCUMENTA* mākslas darbs.

Paolo Parizi (Paolo Parisi), mākslinieks, Florence

Man šī pieeja, pat visu vēl neapskatot, šķiet patīkama. Tukšā ieeja ar vēju, kas ir Raiena Gendera darbs, kurš tevi pavada telpā, ir viens no viskaistākajām tēliem. Patīkama enerģija ir darbos, kas izstādīti Aueparkā. Man patika *Neue Galerie* daži izstādītie darbi, piemēram, Andreas Bitnera (*Andrea Büttner*) milzīgās ksilogrāfijas vai Rosellas Biskoti jaunā instalācija. Stjuarta Ringolta (*Stuart Ringholt*) skulptūra "Dusmu darbnīcas" sākumā izskatās kā minimālisma virziena mākslas darbs, taču galu galā izrādās performanču konteiners, kurā cilvēki tiek aicināti izteikt savas sajūtas, emocijas. No redzētā pirms pieciem gadiem ir palikusi tikai pēcgarša. Šajā izstādē ir parādīts pārmaiņu ātrums un aktualizētas kopīgās sajūtas.

Klaudija Zundere-Plasmane (Claudia Sunder-Plassmann), arhitekta, Kasele

Es strādāju pie *dOCUMENTA* tehniskās vadības. Mani ļoti aizrauj tas, ka Aueparka teritorija ieguvusi jaunu plānojumu. Kaseles iedzīvotāji vairs nevar vienkārši braukt cauri parkam pa ierastajiem ceļiem, tiem ir jāapstājas. Te var ienirt ļoti dažādās atmosfērās. Kad esat aizgājis līdz Pjēra Īga (*Pierre Huyghe*) darbam, viss atkal mainās. Tur nūdien paliek ekstrēmi – telpa līdz milzīgai apļveida sienai dibenplānā piepildīta ar dzelošām nātrēm un saaugušiem augiem cilvēka augumā.

Cits aspekts, kas man šķiet aizraujošs, ir ļoti vecu objektu izmantošana: kinoteātris *Kaskade*, mošeja, Hugenotu nams vai *Hessener Landhotel* deju zāle. Parasti šajos namos nevar ieiet. Man patīk ideja, ka vari sajukt pilsētu pilnīgi citādāk. Tāpēc *dOCUMENTA* laiks ir lieliska priekšrocība cilvēkiem, kas dzīvo Kaselē. Vari atkal un atkal iet uz šīm vietām un skatīties. Tā attiecības ar pilsētu mainās pašos pamatos. Domāju, ir fascinējoši, kā šīs vietas tiek apbērtas ar atšķirīgu kultūru mākslas elementiem un domām, kas ievēd atšķirīgā pasaulē. Šis papildu tīkls nomāc Kaseles ieradumu un veido citu saikni ar pārējo pasauli.

Kjara Fumai (Chiara Fumai), māksliniece, Milāna, *dOCUMENTA* (13) dalībniece

Mani palūdza atvest uz šejieni tēlu – Eniju Džonsu, "Bārdaino dāmu", bet, kad es atbraucu uz Kaseli un apmeklēju sieviešu labošanas iestādi, es radīju viņas māsu – anarhistisko feministi divaini, haosa cildinātāju Zalummu Agru. Mans projekts ir radīts īpaši *dOCUMENTA*

Wilma Kun, artist, Rotterdam

Just this morning, I was thinking about what I have seen, making some comparisons with the last edition five years ago. I had the sensation as if it were a look to the past, which doesn't give any answer about what will happen in the artistic future. There is a state of prostration in the incapacity to understand the contemporary. In the art, I see that even on the part of the artists there is very little curiosity, little fantasy, but a lot of passivity. There is no more vanguard, but a status of consumerism at three hundred and sixty degrees. I think that we are at a moment of stagnation and that *dOCUMENTA* is registering this stagnation. The work I have liked the best until now, one that transported me in another dimension, is an installation, not a visual but a sound installation. The work of Janet Cardiff and George Bures Miller in the woods, where you hear through speakers the sounds of war, of bombs, which contrast with angelic singing. It's a piece which works with your subconscious, the memory you have of things. It's the most beautiful artwork of *dOCUMENTA*.

Paolo Parizi, artist, Florence

The approach, even if I haven't seen all of it yet, seems to me very nice. There is the empty entrance with the wind, a work by Ryan Gander, which accompanies you into the space: it's one of the most beautiful images. I love the part at the Neue Galerie, for example Andrea Büttner's huge xylographies or the new edition of Rossella Biscotti's installation. Stuart Ringolt's sculpture, which seems to be a minimalist artwork, in the end reveals itself as a container for performances. In reality, inside it people are invited to express their own feelings. From the modernist plant of five years ago, now remains only an aftertaste around the most necessary emergencies, a demonstration of the speed of transformation and the actuality of a common feeling very well represented by the show.

Claudia Sunder Plassmann, architect, Kassel

I am working for the technical direction of *dOCUMENTA*. What I really find very exciting is that a new structure has been imposed over the original structure of the Auepark. For the inhabitants of Kassel this means that they perceive the park in a very extraordinary way, because they now stop, where usually they just cycle ahead. And now there stands a hut beside a giant tree: the dimensions seem to be clarified once more. You dip into a very different atmosphere. When you walk to Pierre Huyghe, everything changes again. It gets really extreme. There are the burning nettles and the spring herb high as a man, closed with a huge circular wall.

Another aspect I find really exciting is the occupation of the very old elements like the *Kaskade* cinema, the mosque, the House of the Huguenots or the ballroom of the *Hessener Landhotel*. Normally you cannot enter those buildings. I really love the fact that you perceive the city in a very different way. You can go to these places again and again and watch how they look. Your relation to the city will fundamentally change. I think it is fascinating how those places are peppered with art elements from different cultures and with other thoughts that lead you into another world. This is a supplementary network superposing over the common habits of Kassel and, at the same time, another link to the rest of the world.

Chiara Fumai, artist, Milan, participating in *dOCUMENTA* at Auepark

I have been asked to bring here a character, Annie Jones, the "Bearded Lady", but then, when I came to Kassel and visited a feminine reformatory, I gave birth to her sister Zalumma Agra, an anarcho-feminist freak, the celebration of chaos.

I love *dOCUMENTA*. I love the direction of Carolyn, with

MENTA. Es nedomāju, ka tam ir tēvs, bet esmu pārliecināta, ka tam ir māte, un tā ir Karla Lonci (*Carla Lonzi*). Māte jaunava. Mākslas darbs radies no viņas pašas.

Projekts ir pseidozinātnisks veidojums, kas prezentē divus mākslas darbus. Viena nosaukums ir "Apklusti. Īstenībā runā", kas balstīts uz Karlas Lonci grāmatu "Uzspļausim Hēgelim" (*Sputiamo su Hegel*), un otra – "Dabas brīnums". Tajos attēlotas divas dīvainas parādības. Vienu sauc Zalumma Agra – ragana, otra ir Enija Džonsa – "Bārdainā dāma". Instalācija "Apklusti. Īstenībā runā" runā ar Karlas Lonci vārdiem un nes Lucifera gaismu. Feminisms ir tā pasaulīgais, laicīgais pretmets. Dēmoniska apsēstība ir kā jaunā apziņa. Tā metafiziski, abstrakti un caur dekonstruētu telpu godina briesmoni.

Nams tika celts pēc divu izcilu 19. gadsimta ezoteriķu māsu Foksu mājas parauga. Tā ir cieņas izrādīšana visiem garīgajiem praktiķiem, jo īpaši sievietēm. Es esmu rotaļājusies ar spoku mājas ideju, kur spoki un dēmoni ir anarhisti, feministes, dekonstruktīvas būtnes, kas var tikt pāri iekšējām pretrunām un godināt anomālijas.

**Piercarlo Borgogno (Piercarlo Borgogno),
galerists, Milāna**

Vispār man patīk projekts, atskaitot jautājumu par mākslinieku izvēli. Manā skatījumā projekta gaisotne ir labi režisēta. Man patīk izstāžu zāle *Fridericianum*, tā bija pirmā vieta, ko apmeklēju. Raiena Gendera darbs – vēja skaņa, kas sagaida un pavada apmeklējuma laikā, – ir vienkārši fantastisks. Tas parāda koncentrācijas dimensiju, kas dod iespēju šo izstādi apmeklēt bez lieka stresa. Es domāju, lielai izstādei vajadzētu raisīt pārdomas pašam sevī, likt pievērst vairāk uzmanību sīkumiem, mēģināt saprast mākslinieka esības jēgu, radot mākslas darbu vai konstruējot izstādi atbilstoši norādījumiem. Es jūtu pievērstu īpašu uzmanību dzīves jēgas nozīmei. Silas Flojeras (*Ceal Floyer*) dziesma, piemēram, tās blūza melodija iepazīstina ar citām laika dimensijām. Nesteidzīgi. Te notiek pastāvīga atmiņas atjaunošana. Vakardien, runājot ar draugiem, es to formulēju kā konstantu *Memento mori*.

**Massimo Uberti (Massimo Uberti),
mākslinieks, Milāna**

Vispār man patīk izstāde. It sevišķi patika izstādes sākums *Fridericianum*. Bet vieta, kam es dodu priekšroku vairāk par visām citām, ir Hugenotu nams. Tagad mēs esam Aueparkā un apskatām tās mazās, sīkās mājiņas, kas man šķiet ļoti pievilcīgas. Bet dziļākai apcerei man jāredz viss. Tā kā *Fridericianum* ir sākums, tagad es meklēju beigas, lai noslēgtu apli. Tino Segala darbs Hugenotu namā ir viens, kas man šķita vistuvākais. Darbs ir tumsā. Es strādāju ar gaismu: ideāli!

**Khaled Hourani (Khaled Hourani),
mākslinieks, Rāmallāha (Palestīna),
DOCUMENTA dalībnieks**

Tā ir lieliska iespēja būt tik milzīgā izstādē, un ir grūti vērtēt mākslas darbus un visu *DOCUMENTA* tikai pēc trim dienām. Bet no tā, ko esmu tiktāl redzējis, daudzi ir brīnišķīgi darbi. Man būtu vajadzīga vismaz nedēļa, lai tos visus izbaudītu. Šis *DOCUMENTA* koncepts ir ļoti skaidrs, ar daudzām tēmām.

Mans darbs "Pikaso Rāmallāhā" nav politiska iejaukšanās mākslā, bet gan mākslinieciska prakse. Tikai izveides un uzstādīšanas laikā tas ieguva politisku skatījumu. Tas ir par mākslas

Chus Martínez, Raimundas Malasauskas, they are very important persons for my inspirations. This project was born especially for *dOCUMENTA*. I don't think it has a father, but I'm sure it has a mother and it is Carla Lonzi. A virgin mother. An artwork that generates from herself. The project is a pseudo scientific institution which presents two artworks. One is called *Shut up. Actually Talk*, and it's based on *Let's spit on Hegel* from Carla Lonzi, and the other is called *The Prodigy of Nature*. They feature two freaks. One is called Zalumma Agra, a witch, and the other is Annie Jones, a Bearded Lady. The installation *Shut up. Actually Talk* is spoken with the words of Cara Lonzi and brings the light of Lucifer. Feminism as secular antagonist. Demonic possession as a new awareness. It celebrates the monster through the metaphorical, abstract and deconstructed space.

The house has been built following the model of the Fox Sisters' house, two brilliant mediums of the 19th century. It is a tribute to the surrealistic aspects of all spiritual practices, especially those done by women. I have played with the idea of a haunted house, where ghosts and demons are feminist, anarchist, deconstructivist presences, who can pass over dialectical thought and celebrate abnormality.

Piercarlo Borgogno, gallerist, Milan

In general I like the project, besides the question the choice of artist's. The atmosphere of the project is well-directed, from my point of view. I love the Fridericianum, the first place I visited. The Ryan Gander piece, the sound of the wind which introduces and accompanies you into this visit, is just fantastic. It brings you to a dimension of concentration which consents you to manage your visit of this show without particular stress. I think the huge exhibition is supposed to guide you to your own reflection, to keep more attention on particularities, to concentrate on the sense of being an artist, making art or constructing an exhibition correctly on the part of the direction. I perceive a particular attention to the meaning, the essence of life. The song of Ceal Floyer, for instance, whose blues notes introduce you to another temporal dimension. You have to take your time. There is a constant recovery of memory. Yesterday, speaking with friends, I defined it as a constant *Memento mori*. Induce yourself to get the real essence of our being here. This exhibition is constructed over five years, and those years are visible in this very clear course.

Massimo Uberti, artist, Milan

In general, I like the show. I particularly enjoyed the beginning of the exhibition at the Fridericianum, from where you start the visit. But the place I preferred above all the others is the Huguenot House. Now we are at the Auepark and we are visiting those little tiny houses, which seem to me very attractive. But, for a deeper reflection, I need to see all the way. As the Fridericianum is the beginning, now I am looking for an end, to close the circle.

The piece of Tino Seghal, in the Huguenot House, is the one to which I feel the nearest. It's a work in the dark. I am working with light: it's perfect though!

**Khaled Hourani, artist, Ramallah,
participating in DOCUMENTA at the Fridericianum**

It's a good opportunity to be in such a huge exhibition and it's hard to judge the artworks and the whole of *dOCUMENTA* after only three days. But, in as much as I have seen, there are a lot of wonderful contributions.

My work *Picasso in Ramallah* is not a political art intervention, but an artistic practice. Only in the period of its realisation and organisation it gains a political aspect. It's about an artwork to exhibit in a small museum in Ramallah. And about a woman's portrait. We have an Art Academy in Ramallah and that's what Art Academies normally do: they take students to the museum.

darba izstādīšanu mazā Rāmallāhas muzejā. Un par sievietes portretu. Mums Rāmallāhā ir Mākslas akadēmija, un ko mākslas akadēmijās parasti dara – studenti tiek vesti uz muzeju. Un tā mēs nolēmām dabūt mākslas darbu uz Rāmallāhu.

Studenti bija daļa no procesa, izvēloties mākslas darbu, kas tika vests uz Rāmallāhu un ko es tagad izstādu *DOCUMENTA*. Es viņiem rādīju *Van Abbemuseum* kolekciju Eindhovenā, lai viņi nobalsotu par mākslas darbu, ko gribētu redzēt mākslas skolā. Mēģināju dabūt sievietes portretu no Otrā pasaules kara, lai parādītu sievietes lomu mākslā. Kopš laiku laikiem sievietes un bērni ir bijuši pirmie upuri karos, tāpēc sievietes attēlojums mākslā nav tikai figūra vien, bet arī dzimtās zemes un identitātes metafora. Pikaso darbā (“Sievietes krūšutēls” (1943) – *Red.*) mani interesēja pelēko toņu nianšes. Tās man atgādināja dažus palestīniešu darbus, kuru nokrāsa radusies ar kara situāciju saistītos apstākļos. Pelēks un zaļš. Viena acs Pikaso gleznā skatās tukšā telpā, otra – tieši virsū. Arī Leonardo divaini smaidošās “Džokondas” maģija ir viņas acīs, kas šķiet skatāmies visos virzienos vienlaicīgi.

**Amdžads Hanams (Amjad Ghannam),
ne tikai mākslinieks, Jeruzaleme,
Hāleda Hurani *DOCUMENTA* darba līdzautors**

Šī ir mana pirmā starptautiskā izstāde. Patiesībā šī vispār ir mana pirmā izstāde! Ir ļoti interesanti skatīt darbus, ko es nevaru apskatīt Palestīnā. Man patika Rūtas Robinsas (*Ruth Robbins*) performance un video par pikseļu revolūciju. Bija patiešām aizkustinoši palūkoties uz Sīrijas tautu no cita skatpunkta, nekā parasti varam redzēt televīzijā. Patika arī Emīlijas Džasiras (*Emily Jacir*) uzstāšanās un Maikla Rakovica instalācija ar iznīcinātajām grāmatām.

Es piedalos *DOCUMENTA* Hāleda Hurani projektā “Pikaso Rāmallāhā”. Iepriekš par to biju lasījis kultūras žurnālā. Man projekts patika, tomēr šķita, ka būs ļoti grūti to īstenot un atvest Pikaso darbu uz Palestīnu. Tolaik es biju politiskais cietumā Izraēlā. Es sapratu, ka man šajā iecerē ir jāiesaistās. Un tā es paņēmu tukšu pastkarti, ar tinti un kafiju pārzīmēju Pikaso gleznu un nosūtīju to kā personisku dāvanu Hāledam. Viņš nekavējoties sazinājās ar mani caur to pašu mākslas žurnālu un beigu beigās uzaicināja piedalīties viņa projektā *DOCUMENTA* ar manu sīko *à la Picasso* darināto pastkarti.

Haralds Nolls (Harald Noll), arhitekts, Kasele

Esmu dzimis Kaselē, pieredzēju *documenta* jau kā bērns. Skatījos, piemēram, Jozefu Boisu, kad viņš darbojās ar medus sūkni. Kaselē ir vecākā videobibliotēka Eiropā, te dzīvojuši brāļi Grimmi.

Pagaidām nevaru pateikt, vai es šo *DOCUMENTA* redzu citādāk nekā citas. Izstāde vēl ir pārāk svaiga. Pirms atklāšanas vienmēr ir daudz spekulāciju. Šajā reizē man ļoti patika, ka māksliniecišķajā daļā tika piesaistīti zinātnieki. Piekrītu idejai, ka mākslinieki ir arī pētnieki, kas cenšas lasīt cilvēku domas un darbojas kā šamaņi. Pētnieki dara to pašu savā zinātnes lauciņā. Mani nūdien māc ziņkāre, kādas sekas šī zinātnieku iesaiste atstās uz nākamajām *documenta* un kādi cilvēki turpmāk ieradīsies Kaselē. Tas nozīmē, ka šī *DOCUMENTA* patiešām aizsāk jaunu tendenci – uztvert mākslu kā nopietnu nodarbi un paplašināt tās darbības lauku, neierobežojot to mākslas tirgū, kas griežas pats ap sevi, bet paplašināt redzesloku ar lekcijām un pasākumiem. Mēs esam atcēlušī savas vasaras brīvdienas. Brīvdienas mājās. Mūsu atvaļinājums ir *DOCUMENTA*.

Materiālu sagatavoja Barbara Fessler
Foto: Paulo Bergmans
No angļu valodas tulkojusi Elīna Dūce

So we decided to get the artwork to Ramallah.

The students were part of the process of choosing the artwork to bring to Ramallah, the project I am exhibiting now at *DOCUMENTA*. I was showing them the collection of the Van Abbemuseum in Eindhoven to vote which piece they wanted to get in the Art School. I was trying to obtain a portrait of a woman in the Second World War, to shed light on the history of woman in art in general. Since time began, the representation of woman is not only about the figure, but about the metaphor of homeland and identity, as women and children are the first victims in wartime. What interested me about Picasso's work was the kind of grey-tone colours, which remind me of some Palestinian works which have come out of some circumstances related to the colour in war situations. Gray and green. And I think there was something magic in this choice. One eye on the Picasso painting looks into an empty space, the other one into a checkpoint. Like in Leonardo's *Gioconda*, the magic thing is her eyes, looking with this strange smile, that her gaze seems directed all ways at the same time.

**Amjad Ghannam, not only artist, Jerusalem, participating in
Khaled Hourani's contribution at *DOCUMENTA*, Fridericianum**

It's my first international exhibition, indeed it's my first exhibition at all! It's very interesting to see works I cannot see in Palestine. It was very nice to meet a lot of people involved in art. I liked the Robbins Ruths performance and video art of the pixelated revolution. It was really touching to talk about the Syrian people from another perspective that we see normally on TV. I also love Emily Jacir's intervention and the Michael Rakowitz installation with the destroyed books.

I am participating in *DOCUMENTA* with Khaled Hourani's project *Picasso in Ramallah*. I read about it in a cultural magazine. I liked the project, although I thought it would have been very hard to realise it and to bring Picasso to Palestine. At that time, I was incarcerated in an Israeli jail as a political prisoner. I felt like I had to contribute to this idea. So I took an empty postcard and recreated the Picasso painting with ink and coffee, and I sent it as a personal gift to Khaled, who in a second's time managed to contact me through the same art magazine and finally invited me to take part in his installation at *DOCUMENTA* (13) with my tiny postcard painted *à la Picasso*.

Harald Noll, architect, Kassel

I live in Kassel. I experienced *DOCUMENTA* already as a child. I watched, for instance, Joseph Beuys, when he manipulated the honey pump. There are a lot of things coming from Kassel: the oldest video library of Europe is in Kassel, the Grimm Brothers lived and worked in Kassel.

I can not say yet if I perceive this *DOCUMENTA* in a different way to others. To say that, the show is still too “young”. In the period before the opening there is always a lot of speculation.

What I really find very interesting in this edition is the fact that they also invited scientists as a part of the artistic dimension. I agree with the idea that artists are also researchers, who try to see behind the thoughts of the people and act like shamans. I'm really curious as to what consequences this input with the scientists will have on the future of *documenta*. I heard that it's planned to invite scientists to *DOCUMENTA* also in the future. *DOCUMENTA* really touches on a new tendency, to take art more as a serious activity and to enlarge its operational field. Not to limit it to the art market, which revolves around itself. We have cancelled our summer vacation. Vacation at home. Vacation at *DOCUMENTA*.

Material prepared by Barbara Fässler
Photo: Paulo Bergmann